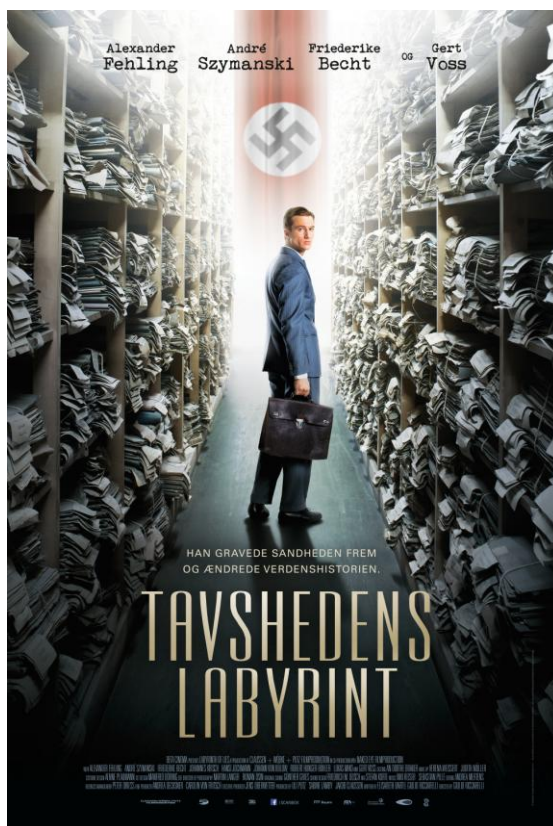

Tavshedens labyrint - elevark

Mål

I dette materiale skal I:

- Analysere filmen og tage stilling til vold på film.
- Diskutere og tage stilling til, hvordan man skal straffe efter krige og konflikter, eller om man overhovedet skal straffe, hvis folk fx handlede efter ordre eller forsøgte at overleve.
- Få viden om, hvordan Auschwitz-retssagerne i 1963-65 påvirkede tysk historie og kultur.
- Arbejde med hvordan de samme historiske begivenheder kan bruges til at belyse forskellige historiske problemstillinger og sider af verdenshistorien.

Kort om filmen

Historien foregår i 1950ernes Tyskland, hvor landet var præget af optimisme og økonomisk opsving – det såkaldte *Wirtschaftswunder*.

Mange af de yngre tyskere vidste ikke, hvad der var foregået i kz-lejrene under krigen. Bortset fra Nürnbergprocesserne, hvor 19 topnazister blev dømt af de allierede, havde man ikke haft et retsopgør med nazitidens forbrydelser.

Personer

Simon Kirsch

Tidligere Auschwitz-fange, der ved et tilfælde opdager, at en af hans fangevogtere arbejder på en skole i nærheden.

Thomas Gnielka

Journalist, der forgæves forsøger at få politiet til at efterforske Simons sag. Autentisk person.

Johan Radmann (Staatsanwalt)

Filmens hovedperson, der får interesse i sagen. Arbejder som advokat ved den offentlige anklagemyndighed i Frankfurt am Main.

Otto Haller (Staatsanwalt)

Johan Radmanns kollega.

Walter Friedberg (Oberstaatsanwalt)

Radmanns nærmeste chef. Tidligere marinesoldat i den tyske hær. Sad i fransk fangelejr.

Fritz Bauer (Generalstaatsanwalt)

Radmanns øverste chef. Jøde og overlevende kz-fange. Autentisk person.

Haller og Radmann

Fritz Bauer

Gnielka (i midten) og Simon Kirsch (brun jakke)

Radmann og Friedberg

Jødiske ord

Kaddish – en jødisk bøn, man typisk beder for de døde.

Bubeleh – Svarer nærmest til "Kære ven".

Forståelse

- 1) Lav et kort referat af handlingen.
- 2) Hvorfor genkender Simon sin fangevogter?
- 3) Simon siger: "Dette land vil lilles ind". Hvad mener han?
- 4) Bauer siger: "Nazisterne forsvandt ikke, da krigen sluttede". Hvad mener han?
- 5) Hvordan beskriver den amerikanske soldat det tyske folk?
- 6) Han siger senere, at Radmann "ikke er et rumvæsen". Hvad betyder det?
- 7) Hvem modarbejder Radmanns undersøgelse? Hvorfor?
- 8) Bauer siger, at de øverstbefalende har magtfulde venner, der holder hånden over dem. Hvem kunne der være tale om?
- 9) Hvornår går det op for Radmann, at de fleste tyskere var skyldige?
- 10) Hvorfor har Gnielka ikke fortalt, at han har været i Auschwitz?
- 11) Bauer siger umiddelbart før retssagen: "I dag skriver vi historie". Hvilken historie skrives?

Tysklands historie

- 1) Undersøg hvad "Wirtschaftswunder" var. Beskriv Tysklands samfund i 1950erne.
- 2) Hvorfor tror du, at man ønskede at glemme Holocaust? Var det rigtigt eller forkert?
- 3) Hvornår begyndte man at beskæftige sig med Holocaust i den tyske offentlighed?
- 4) Hvordan er tysk lovgivning i forhold til omtale af Holocaust og brug af nazistiske symboler?
- 5) Diskutér: Havde der været samme lovgivning i dag uden Auschwitz-retssagerne? Hvorfor/hvorfor ikke?
- 6) Diskutér: Kunne Holocaust være blevet glemt eller fortrængt uden retssagerne?

Johan Radmann

- 1) Lav en personkarakteristik af Radmann. Kom ind på følgende spørgsmål:
  - Hvad er han drevet af? Retfærdighed, personlig interesse eller ambitioner?
  - Hvordan er Radmanns forhold til sine forældre?
  - Hvorfor vil han ikke tage til Auschwitz og bede Kaddish?
  - Hvorfor siger han op? Hvorfor vender han alligevel tilbage?

- Beskriv den udvikling, han gennemgår fra begyndelse til slutning. Hvilke personer og begivenheder er med til at ændre ham?

Husk at bruge eksempler fra handlingen.

- 2) På billedet af Radmanns far står: "*Justitia Veritas Humanitas. Gør altid det rigtige*". Hvad betyder det? Hvilken betydning har det for Radmann som person?
- 3) Overvej: Hvorfor mon instruktøren har valgt en blond, blåøjet skuespiller og ikke en sorthåret?

Dilemmaer og diskussion

1) Diskutér følgende citater – er I enige eller uenige? Hvorfor?

- "Var de ikke soldater? Var det ikke deres pligt?" (Radmanns kollega)
- "Alle var medlemmer af partiet. Han havde intet valg". (Radmanns mor om sin nye kæreste)
- "Hvordan kan jeg anklage et andet menneske? Hvis jeg selv havde været der. Jeg ved ikke, hvad jeg ville have gjort". (Radmann om at anklage andre tyskere fra nazitiden)
- Friedberg siger til Radmann: "Skal ethvert barn spørge sin far, om han var massemander?" Radmann svarer: "Ja! Løgn og tavshed må holde op". Hvem af dem har ret? Hvorfor?

- 2) Kan man retsforfølges, hvis det ikke er tilladt at tænke selv som under nazi-regimet? Friedmanns forklaring er: "Vi havde intet valg – hvis man nægtede, blev man dræbt". Er det en gyldig undskyldning?
- 3) Hvad kan man straffes for under en krig? Hvor går grænsen mellem mord og krigshandling?
- 4) Ifølge Radmann var hele folket forbrydere. Er det rigtigt? Kan et helt folk være skyldigt? Hvordan?
- 5) Den sidste nazist fra Auschwitz blev i 2015 som 94-årig idømt 4 års fængsel. Kan man dømme folk 70 år efter? Hvorfor / hvorfor ikke? Hvornår forældes forbrydelser? Hvor gamle skal folk være for ikke at blive straffet? Hvor længe efter skal man kunne straffes for mord eller medvirken til mord?
- 6) Ud af de 8000 soldater, der gjorde tjeneste i Auschwitz blev 22 stillet for retten i 1963-65 og 17 blev dømt. Var det nok? Hvorfor / hvorfor ikke? Hvor mange er nok?

Værkanalyse og fortolkning – retfærdighed eller tilgivelse?

- 1) Bauer siger: "Det handler ikke om, hvem der var skyldige, halv-skyldige eller uskyldige". Hvad handler det så om?
- 2) Da det går op for Radmann, at de fleste tyskere var skyldige, drikker han sig fuld og anklager alle, han møder på gaden. Hvorfor tror du, at den scene er med i filmen? Hvad skal den vise?
- 3) Hvorfor tilgiver Radmann sin ven Gnielka? Hvorfor har instruktøren valgt, at Radmann gør det? Hvilket budskab skal det fortælle?
- 4) Radmann siger: "Svaret på Auschwitz er selv at gøre det rette". Hvad mener han?
- 5) Hvad skåler Radmann og Gnielka for i begyndelsen? Hvad skåler de sammen med Simon for til sidst? Hvorfor er der denne forskel?
- 6) Hvad er filmens budskab?

Jakken

Da Radmann kommer for at få sin jakke repareret, har han og Marlene følgende ordveksling:

J: - *Kan man reparere dette? (...) Den betyder alverden for mig.*

M: - *Nej, flængen er for stor. Den står ikke til at redde.*

J: - *Jeg vil gøre hvad som helst, uanset hvad det koster.*

M: - *Køb Dem en ny jakke. Og pas så bedre på den.*

J: - *Det må jeg vel affinde mig med.*

M: - *Ja, det må De.*

Og senere, da hun alligevel afleverer den reparerede jakke:

J: - *Jeg troede ikke, flængen kunne repareres.*

M: - *Den er heller ikke helt væk.*

- 1) Dette kan forstås på flere planer. Hvad snakker de egentligt om? Hvad har scenen at gøre med retssagen og resten af handlingen?

Vold på film

- 1) Man ser ikke udpenslet vold eller grusomheder i filmen, og det beskrives kun ganske kort. Hvordan viser filmen, at vidnernes oplevelser har været voldsomme? Hvad hører man i stedet for vidnernes fortællinger?
- 2) Hvorfor tror du, at instruktøren har valgt at gøre det på den måde?
- 3) Havde det virket stærkere, hvis man havde set voldsscener og mord som fx flashback? Hvorfor / hvorfor ikke?

Historiske dilemmaer og historiebrug

- 1) Hvilke historiske og moralske dilemmaer rummer filmen?
- 2) Hvordan bliver historien om retsopgøret efter Auschwitz brugt? Hvilket budskab eller morale har filmen?

I stedet for filmens synsvinkel, kunne man have brugt samme historiske begivenhed til fx at vise, hvor skuffet virkelighedens Bauer var over, at medierne under retssagen fremstillede de anklagede som umenneskelige monstre – langt fra den almindelige tysker. På den måde følte han, at Tyskland i bred forstand blev frikendt.

- 3) Hvad kunne man ellers have brugt historien om retssagerne til at fortælle? Hvilke andre (syns)vinkler kunne man have brugt? Hvilke andre historiske problemstillinger eller moralske dilemmaer kunne man have fremhævet?

Forslag til fordybelse / perspektivering

Retsopgøret efter besættelsen

- 1) Undersøg det danske retsopgør efter besættelsen. Hvem blev straffet? Hvilke straffe blev givet? Hvad var den parlamentariske kommission?
- 2) Sammenlign med det tyske retsopgør.

Krigsforbrydelser

- 1) Friedberg siger: "Vi vil være det første land i verden, der straffer egne soldater". Overvej: Hvad er en krigsforbrydelse? Find eller lav en definition.
- 2) Hvilke internationale politiske organer og aktører medvirker, når man straffer krigsforbrydere?
- 3) Hvordan straffer man? Hvem bliver straffet? Hvem afgør, hvem der skal stilles for en domstol?

Tysk filmhistorie

- 1) I 1950 var genren "Heimatfilme" meget populær i Tyskland. Undersøg hvilke kendetegn genren har.
- 2) Hvilke grunde kunne der være til Heimatfilmernes store popularitet netop i denne periode?
- 3) Bortset fra "Das Boot" (1981) kom der først efter årtusindskiftet tyske spillefilm om nazitiden. Hvorfor tror I, der gik så lang tid? Hvorfor har man ikke ønsket at bruge de historiske begivenheder i filmmediet?

Afsluttende opgaver

- 1) Skriv en anmeldelse af filmen, hvor du fx kommer ind på:
  - De historiske og etiske dilemmaer
  - Filmens budskab og brug af historie
  - Den nedtonede vold
  - Tysklands historie
  - Handlingen set som parallel til aktuelle krigsforbrydelser eller retsopgøret efter besættelsen
  - Filmen set i sammenhæng med tysk filmhistorie
- 2) Skriv et resumé af et manus, hvor historien om Auschwitz eller retsopgøret er brugt på en anden måde. Vælg selv genre – fx kærlighedsfilm, krigsdrama, psykologisk drama osv. Lav en filmplakat til dit manus.

Værktøj til filmplakat:

<http://www.smaap.dk/presentation/film-paa-plakaten-uden-generator-og-skaermdump.aspx>

- 3) Lav en paneldiskussion, hvor I diskuterer filmens dilemmaer og problemstilling. Fordel på forhånd forskellige holdninger mellem jer og forbered jeres argumenter.